

INFORMAČNÍ ZDROJE, INFORMACE A JEJICH EFEKTIVITA PŘI ROZHODOVÁNÍ ŽÁKŮ STŘEDNÍCH ŠKOL O DALŠÍ VZDĚLÁVACÍ A PROFESNÍ DRÁZE

Petr Hlad'o

Abstrakt: V předložené studii je podán přehled formálních a neformálních zdrojů informací, které jsou aktuálně využívány žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť při rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze a na základě subjektivního hodnocení respondentů je posouzena jejich dostupnost a efektivita. Dále jsou zmapovány informace, které žáci považují pro kariérové rozhodování za důležité. Uvedené poznatky jsou potřebné pro zefektivnění práce výchovných poradců, školních psychologů a poradenských psychologů. Neobejdou se bez nich rovněž učitelé kariérové výchovy. K tomuto účelu bylo realizováno kvantitativně orientované empirické šetření, jehož design byl navržen Národním ústavem pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Použitým nástrojem sběru dat byly párové dotazníky pro žáky absolventských ročníků středních odborných škol, středních odborných učilišť a jejich rodiče. Sběr dat proběhl na jaře v roce 2011 na dvaceti středních školách ve čtyřech krajích České republiky. Výběrový soubor tvoří 442 žáků a stejný počet rodičů.

Klíčová slova: žák vyššího sekundárního vzdělávání, kariérové rozhodování, volba další vzdělávací dráhy, volba povolání, střední odborná škola, střední odborné učiliště, informační zdroje

INFORMATION SOURCES, INFORMATION, AND THEIR EFFECTIVENESS IN DETERMINING SECONDARY SCHOOL STUDENTS' CHOICES OF FURTHER EDUCATIONAL PATHWAY AND CAREERS

Abstract: The present study is an overview of formal and informal sources of information that are currently used by students of upper-secondary technical and vocational schools in deciding on the course of their education and careers, and their availability and effectiveness evaluate on the basis of respondents' subjective

assessment. It also maps information that students consider to be important in career decision-making. These findings are necessary to make the work of educational consultants, school psychologists and career counsellors more effective. They are also necessary for teachers of career education. For this purpose, a quantitatively oriented empirical survey, designed by the National Institute of Education, School Counselling Centre and Centre for Further Education of Teachers was carried out. Data was collected via paired questionnaires for students in the final year of upper-secondary school and their parents. Data collection was carried out in 2011 at twenty secondary technical schools and vocational schools in four regions of the Czech Republic. The sample consists of 442 students and their parents.

Key words: uppersecondary school student, career decisionmaking, educational decision-making, career choice, secondary technical school, vocational school, information sources

Studium oborově orientované střední školy jedince významným způsobem směřuje a ovlivňuje jeho další vzdělávací dráhu a profesní perspektivu. Jak uvádí M. Kleňhová a J. Vojtěch (2011), obory vzdělání na středních odborných školách a středních odborných učilištích jsou určeny zejména pro přípravu absolventů na výkon povolání a oproti všeobecnému vzdělávání na gymnáziích je zde výrazně zastoupena odborná složka. Žáci těchto typů středních škol, kteří opouštějí vzdělávací systém, mají dostačující odbornou kvalifikaci pro přímý vstup na trh práce.

Ať žáci maturitních, tak i nematuritních oborů se musí na konci vyšší sekundární školy rozhodnout, zdali chtějí setrvat v počátečním vzdělávání, nebo vstoupí na trh práce a budou si hledat první zaměstnání. Přestože kariérové rozhodování¹ v této životní fázi není aktem ireverzibilním, jakákoliv revize či jeho změna je spojena s vynaložením značného úsilí. V této souvislosti je třeba upozornit na skutečnost, že se vzhledem k vývojovým specifickým pozdní adolescence a charakteristikám českého vzdělávacího

¹Pojem kariérové rozhodování je rozšířen převážně v anglo-americké terminologii. Začínáme se s ním postupně setkávat také v českém prostředí (srov. Křížová et al., 2008; Trhlíková, Vojtěch, Úlovcová, 2008a; Vendel, 2008). Ve shodě s I. Gatim a I. Asherem (2001) kariérovým rozhodováním rozumíme všeobecné označení procesu, kterým lidé procházejí, když hledají uskutečnitelné kariérové alternativy, vzájemně je porovnávají a následně jednu z nich vyberou. Kariérové rozhodování nezahrnuje pouze rozhodovací procesy spojené s výkonem profesní činnosti v období produktivního věku jedince, ale je spojeno i s předprofesními a postprofesními aktivitami. Pokud bychom měli specifikovat kariérové rozhodování žáků středních škol, pak můžeme říci, že v sobě zahrnuje tři základní složky: *volbu další vzdělávací dráhy* po ukončení vyššího sekundárního vzdělávání, *výběr konkrétního povolání*, které by jedinec chtěl vykonávat a *dílčí rozhodovací kroky* spojené se vstupem na trh práce.

systemu jedná o náročné rozhodování s řadou kritických momentů, které je často doprovázeno pocity neklidu, úzkosti a zmatku.

Vzhledem k popsaným specifikům žáků absolventských ročníků středních odborných škol a středních odborných učilišť jsme realizovali empirické šetření zaměřené na jejich kariérové rozhodování, tedy rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze. Cílem příspěvku je posoudit, které formální a neformální zdroje informací žáci odborných škol při kariérovém rozhodování využívají a jak hodnotí jejich efektivitu. Dále chceme zjistit, které informace žáci považují pro rozhodování za důležité. Uvedené poznatky jsou potřebné pro zefektivnění práce výchovných poradců, školních psychologů a poradenských psychologů. Dále se bez nich neobejdou učitelé kariérové výchovy. Mohou je však využít i tvůrci vzdělávací a školské politiky.

Cíl a metodologie empirického šetření

Design kvantitativně orientovaného šetření byl navržen v rámci projektu VIP Kariéra II, jehož řešitelem je Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků². Pro dosažení definovaných cílů byla zvolena metoda dotazování. Použitým nástrojem sběru dat byly párové dotazníky pro žáky a rodiče žáků absolventských ročníků středních odborných škol a středních odborných učilišť v oborech poskytujících úplné střední odborné vzdělání s maturitní zkouškou (v identifikačním kódu oboru vzdělání uváděno jako kategorie M), nebo v tříletých učebních oborech, jejichž absolventi získávají střední odborné vzdělání s výučním listem (v identifikačním kódu oboru vzdělání uváděno jako kategorie H). Sběr dat proběhl v březnu a dubnu 2011 (školní rok 2010/2011) na dvaceti středních odborných školách a středních odborných učilištích ve čtyřech ze čtrnácti krajů České republiky³ (v Ústeckém kraji, Moravskoslezském kraji, Plzeňském kraji a Hlavním městě Praha). Z každého kraje bylo náhodně vybráno pět středních škol, a to bez ohledu na zřizovatele. Výběrový soubor ($n = 442$) je tvořen 244 žáky maturitních oborů (55 %) a 198 žáky nematuritních oborů vzdělání (45 %)⁴. Z hlediska pohlaví dotazníky

²Projekt VIP Kariéra II byl zahájen Národním ústavem odborného vzdělávání, který se v červenci 2011 stal součástí Národního ústavu pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Autor článku v rámci výzkumného projektu analyzoval párové dotazníky s odpověďmi žáků a jejich rodičů a syntetizoval zjištěné poznatky do výzkumné zprávy.

³V prezentovaných analýzách není teritorialita respondentů zohledněna.

⁴Dotazníkového šetření se v rámci projektu VIP Kariéra II zúčastnilo celkem 935 žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť. Pro účely předkládané analýzy bylo z celkového počtu dotazníků vybráno 442 dotazníků, kde byly k dispozici odpovědi jak žáka, tak jeho rodiče.

vyplnilo 59 % chlapců a 41 % dívek. Při koncipování párových dotazníků jsme vycházeli z poznatků dříve realizovaných výzkumů zaměřených na přechod žáků mezi vzdělávacími stupni a na trh práce (např. Walterová, Greger, Novotná, 2009; Walterová et al., 2009; Trhlíková, Vojtěch, Úlovcová, 2008b; Smetáčková, 2005; Katrňák, 2004).

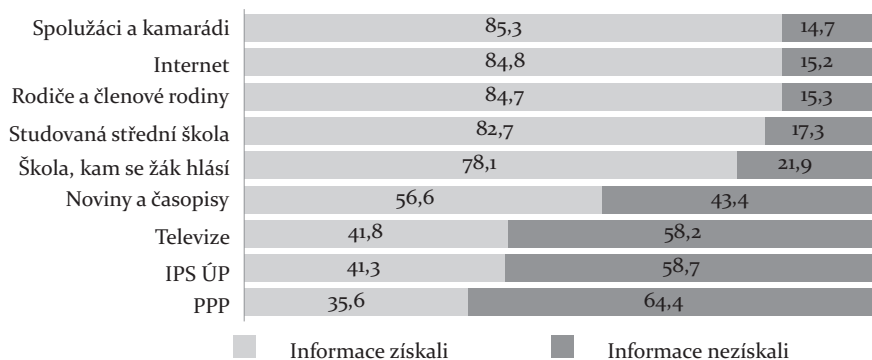
Data byla nejprve analyzována za použití deskriptivních statistických postupů. U škálových položek dotazníku byly jednak vypočítány relativní četnosti, jednak byl u každého výroku spočítán aritmetický průměr, který vyjadřuje koeficient subjektivní míry hodnocení⁵. Následně byly testovány hypotézy. Pro zjištění vztahů mezi proměnnými byl použit test dobré shody chí-kvadrát. Vybraná data byla agregována do čtyřpolních tabulek a byl u nich vypočten podíl šancí (*odds ratio*). Rozdíly mezi proměnnými (pravostranná alternativa) byly testovány s využitím testu rozdílů mezi dvěma poměry.

Zdroje informací a hodnocení jejich efektivity

Podle teorie profesionálního vývoje D. E. Supera (1996, 1957) se žáci absolventských ročníků středních odborných škol a středních odborných učilišť nacházejí v tzv. *stádiu zkoumání*. Jedinci v tomto vývojovém období často střídají své zájmy, zajímají se o velké množství odlišných oborů, směrů a činností, aniž by si dokázali vytyčit hlavní priority. J. Štikar et al. (2003) uvádí, že ve stádiu zkoumání u žáků převažuje hledání, při němž se představa o profesní kariéře vyhraňuje, ale nekončí. Jedinci začínají shromažďovat specifické informace o sobě, vzdělávacím systému a světě práce. Z těchto informací dále vycházejí při přizpůsobování zájmů a schopností, když se pokoušejí uskutečnit své sebepojetí v pracovních nebo jiných životních rolích (Super, 1957). Stereotypy, získané v předchozím stádiu profesionálního vývoje, tj. ve *stádiu růstu*, jsou transformovány pod vlivem nových poznatků o vzdělávacím systému, světě práce a přesnějších informací o jednotlivých profesích.

Jak je patrné z popsaného konceptu, dostatek informací, jejich relevantnost, dostupnost a srozumitelnost jsou klíčovými předpoklady úspěšného kariérového rozhodování. Žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť při něm využívají celou řadu formálních a neformálních informačních zdrojů. Formální zdroje mají institucionální podobu a poskytují objektivní informace, kdežto neformální zdroje mají neinstitucionální podobu a zprostředkovávají informace založené na subjektivní bázi. Využívány

⁵Čím je hodnota koeficientu nižší, tím je daný zdroj informací respondenty hodnocen v průměru jako významnější. Koeficient mohl nabýt hodnoty v intervalu 1–3.

Obrázek 1. Informační zdroje, z nichž žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť získali informace pro kariérové rozhodování (v %)

Zdroj: Data Národního ústavu pro vzdělávání (vlastní výpočty)

formálními zdroji informací jsou např. časopisy, noviny, internetové stránky škol, databáze vzdělávacích institucí, veletrhy škol, dny otevřených dveří na školách, informace poskytnuté v rámci formálního kurikula, při kariérovém poradenství, informace dostupné na školních nástěnkách apod. *Neformálními zdroji informací* jsou především rodiče, sourozenci, kamarádi, přátelé a známí, spolužáci, ale i další osoby z blízkého i vzdálenějšího sociálního okolí žáka.

Pro zmapování struktury formálních a neformálních *informačních zdrojů* využívaných při kariérovém rozhodování jsme se žáků dotázali, kde získali informace potřebné pro volbu další vzdělávací dráhy či budoucího povolání a jak jim pomohly. Žáci se měli vyjádřit k následujícím informačním zdrojům: rodiče a členové rodiny; spolužáci a kamarádi; studovaná střední škola; škola, kam se žák hlásí; Informační a poradenské středisko při úřadu práce; pedagogicko-psychologická poradna; televize; internet; noviny a časopisy. Obrázek 1 ukazuje, ze kterých zdrojů získávají žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy, a ze kterých nikoliv. Nejčastěji získávají žáci středních odborných škol a středních odborných učilišť informace pro volbu další vzdělávací a profesní dráhy od spolužáků a kamarádů (85 %). Na dalších příčkách se umístil internet (85 %), rodiče a členové rodiny (85 %), studovaná střední škola (83 %) a škola, kam se žák hlásí (78 %). Méně často jsou informace žáky získávány z novin a časopisů (57 %), televize (42 %), Informačních a poradenských středisek při úřadu práce (41 %) a v pedagogicko-psychologické poradně (36 %).

Tabulka 1

Zdroje informací využívané žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť při kariérovém rozhodování a jejich efektivita

Zdroj informací	Odpovědi (v %)				Koeficient hodnocení (M)	Pořadí hodnocení
	Velmi pomohl	Málo pomohl	Vůbec nepomohl	Informace neposkytnuty		
Internet	37,9	35,6	11,3	15,2	1,69	1.
Rodiče a členové rodiny	24,3	48,5	11,9	15,3	1,85	2.
Škola, kam se žák hlásí	27,0	32,4	18,6	21,9	1,89	3.
Spolužáci a kamarádi	16,6	46,0	22,8	14,7	2,07	4.
Studovaná střední škola	16,2	43,0	23,6	17,3	2,09	5.
Noviny a časopisy	7,8	23,9	24,8	43,4	2,30	6.
Informační a poradenské středisko při úřadu práce	3,2	9,7	28,3	58,7	2,61	7.
Televize	2,3	9,2	30,3	58,2	2,67	8.
Pedagogicko-psychologická poradna	1,4	5,1	29,1	64,4	2,78	9.

Zdroj: Data Národního ústavu pro vzdělávání (vlastní výpočty)

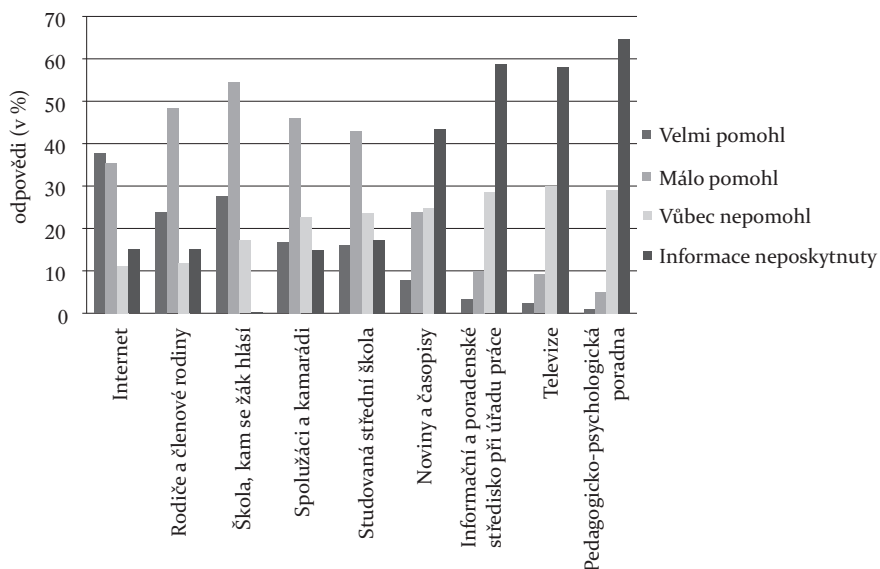
Tabulka 1 a obrázek 2 zachycují odpovědi žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť na dotaz: „Kde jsi získal/a informace potřebné pro volbu školy, a tedy i budoucího povolání, a jak ti pomohly?“

Informace získané z internetu

Žákům při rozhodování o další vzdělávací dráze a budoucím povolání nejvíce pomáhají *informace získané z internetu* ($M = 1,69$). Jmenovaný informační zdroj se z hlediska hodnocení efektivity umístil na prvním místě v pořadí.

Abychom o tomto informačním zdroji zjistili další podrobnosti, položili jsme žákům otázku, jak jim pomohly *vybrané internetové stránky* při hledání informací pro rozhodování o další vzdělávací nebo profesní dráze. Žáci volili z nabídky patnácti internetových adres, přičemž měli možnost napsat i jiné internetové servery, které jim podle jejich subjektivního hodnocení poskytly informace významné pro kariérové rozhodování (podrobné informace s odpověďmi jsou uvedeny v tab. 2 a obr. 3).

Z deskriptivní statistiky je patrné, že žáci středních škol většinu nabídnutých internetových serverů neznají, a tedy je při svém rozhodování nevyužívají. Mezi první tři, které žákům pomáhají nejvíce, se řadí server

Obrázek 2. Zdroje informací využívané žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť při kariérovém rozhodování a jejich efektivita

Zdroj: Data Národního ústavu pro vzdělávání (vlastní výpočty)

Vysoké školy.cz – informace pro správný výběr vysoké školy (22 %), *Atlas školství* . . . kam na školu (17 %) a *VysokéŠkoly.com* – najdi si svou školu (17 %). Relativní četnosti u odpovědi „pomohly“ jsou však ve srovnání s odpovědi „neznám“ poměrně nízké.

Na rozdíl od žáků základních škol, kteří při volbě vyššího sekundárního vzdělávání ve velké míře využívají a pozitivně hodnotí databáze škol, případně internetové servery s informacemi o světě práce, s instrukcemi jak postupovat při kariérovém rozhodování, jak se připravit na přijímací zkoušky apod., žáci středních škol tyto typy informačních zdrojů vyhledávají méně často. Lze předpokládat, že díky vyšší vyhraněnosti vzdělávacích a profesních cílů žáci středních škol využívají spíše oficiální internetové stránky konkrétních vzdělávacích institucí nebo adresy se specifickými informacemi ze světa práce. Svědčí o tom i volně odpovědi žáků v našem dotazníkovém šetření.

Ve srovnání s internetem jsou informace získané z ostatních masových komunikačních prostředků žáky hodnoceny jako méně přínosné. *Noviny a časopisy* se v pořadí důležitosti umístily na šestém místě ($M = 2,30$) a *televize* na předposledním, tj. osmém místě ($M = 2,67$). Informační vliv masmédií při kariérovém rozhodování však nelze bagatelizovat. Masové komunikační

Tabulka 2

Internetové zdroje využívané při kariérovém rozhodování žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť a jejich hodnocení

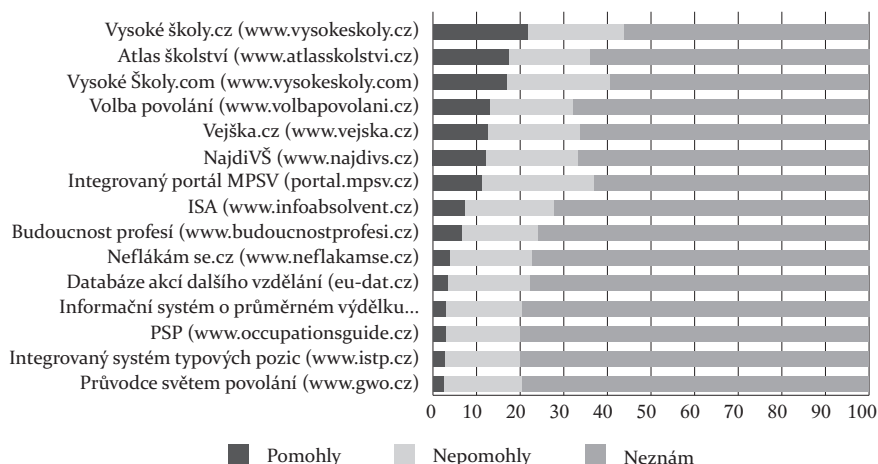
Internetové stránky	Odpovědi (v %)		
	Po- mohly	Nepo- mohly	Ne- znám
Vysoké školy.cz (www.vysokeskoly.cz)	21,5	22,0	56,4
Atlas školství (www.atlasskolstvi.cz)	17,2	18,4	64,5
VysokéŠkoly.com (www.vysokeskoly.com)	16,6	23,7	59,7
Volba povolání (www.volbapovolani.cz)	12,9	18,8	68,2
Vejška.cz (www.vejška.cz)	12,4	21,1	66,4
NajdiVŠ (www.najdivs.cz)	11,7	21,5	66,7
Integrovaný portál MPSV (portal.mpsv.cz)	10,8	25,8	63,5
ISA (www.infoabsolvent.cz)	7,0	20,4	72,6
Budoucnost profesí (www.budoucnostprofesi.cz)	6,3	17,6	76,1
Neflákám se.cz (www.neflakamse.cz)	3,8	18,6	77,6
Databáze akcí dalšího vzdělávání (eu-dat.cz)	3,1	18,8	78,1
Informační systém o průměrném výděлку (www.isvp.cz)	2,6	17,5	79,9
Průvodce světem povolání (www.occupationsguide.cz)	2,6	17,1	80,3
Integrovaný systém typových pozic (www.istp.cz)	2,3	17,1	80,5
Průvodce světem povolání (www.gwo.cz)	2,1	17,8	80,0

Zdroj: Data Národního ústavu pro vzdělávání (vlastní výpočty)

prostředky zobrazují důležité aspekty světa práce a formují profesní stereotypy, které se promítají do volby vzdělávací a profesní dráhy. J. Krátká (2010) uvádí, že identifikace s postavami z audiovizuálního světa prostřednictvím informálního zkušenostního učení významně ovlivňuje profesní orientaci.

Rodiče

Někteří výzkumníci rozlišují při studiu kariérového rozhodování mezi zdroji vlivů a zdroji informací. Ve skutečnosti je však velmi obtížné obě složky izolovat. Hlavní institucí, která dlouhodobě sehrává v tomto procesu nejvýznamnější roli, je rodina (Wilsonová, Wilson, 1992). Žáci uvádějí rodinu a především rodiče jako nejvýznamnější faktory působící na jejich rozhodování (srov. White, 2007). N. H. Foksett a A. J. Hesketh (1997) zjistili, že rodiče jsou hlavními stimuly procesu volby povolání.

Obrázek 3. Hodnocení pomoci vybraných internetových stránek při kariérovém rozhodování z pohledu žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť (v %)
 Zdroj: Data Národního ústavu pro vzdělávání (vlastní výpočty)

Podle našeho zjištění jsou rodiče rovněž nejvýznamnějším neformálním zdrojem informací, který žákům pomáhá při kariérovém rozhodování. V celkovém pořadí sestaveném na základě koeficientu hodnocení se rodiče umístili na druhém místě ($M = 1,85$). Informace pro kariérové rozhodování poskytnuté od rodičů žákům pomáhají více než informace poskytnuté od spolužáků nebo kamarádů ($OR = 2,226$; $p < 0,000$), střední školou ($OR = 2,437$; $p < 0,000$) a úřadem práce nebo pedagogicko-psychologickou poradnou ($OR = 18,055$; $p < 0,000$).

Zahraniční výzkumy naznačují nepříznivou situaci a důsledky spojené s množstvím a sociální povahou času, který rodiče tráví se svými potomky. Velké pracovní vytížení rodičů a únava po práci negativně ovlivňují dostupnost a kvalitu interakcí a komunikace v rodině. Tato skutečnost se projevuje v časových možnostech, které mohou být využity pro vzájemnou komunikaci o dalším vzdělávání a pracovní budoucnosti žáků, zprostředkování informací o vzdělávacím systému, světě práce aj. (srov. Galinsky, 2000; Haysová, 2000).

Pozitivní je zjištění, že volba školy či profese je podle vyjádření rodičů v téměř třech čtvrtinách rodin (72 %) častým tématem diskuzí. Příznivý je rovněž fakt, že tato skutečnost není ovlivněna ani dosaženým vzděláním rodičů ($\chi^2(6) = 3,731$; $p = 0,713$), ani strukturou rodiny ($\chi^2(3) = 3,357$; $p = 0,340$). Rodiče s vyšším vzděláním tedy nejsou při kariérovém rozhodování žáků středních škol aktivnější než rodiče s nižším dosaženým vzděláním, jak jsme

na základě poznatků o angažovanosti rodičů při přechodu mezi základní a střední školou předpokládali (srov. Katrňák, 2004; Davidová, Westová, Ribbensová, 1994). Nepotvrdil se ani druhý předpoklad, že je volba školy či profese řešena s vyšší frekvencí v úplných rodinách než v rodinách neúplných či v rodinách s jinou strukturou.

Podle žáků s nimi, co by chtěli dělat po střední škole, důkladně probírá 78 % rodičů. Na druhou stranu se však žáci téměř v polovině případů (49 %) domnívají, že jim rodiče neposkytli pro rozhodnutí kam dál po škole maximum informací. Informace pro rozhodnutí, co bude žák po střední škole dělat, si muselo částečně shánět 34 % a zcela shánět 17 % respondentů. Opět jsme předpokládali, že na tuto skutečnost bude mít vliv struktura rodiny, tedy to, zdali žáci žijí v úplných či neúplných rodinách. Neprokázalo se však, že by pro rozhodování od rodičů více informací získávali žáci žijící v rodinách s oběma rodiči než žáci žijící pouze s jedním rodičem ($\chi^2(3) = 0,806$; $p = 0,848$).

Přestože mají žáci tendenci vliv rodičů na kariérové rozhodování bagatelizovat, ve skutečnosti jejich rady při svém rozhodování využívají. Přibližně 12 % žáků zcela využívá rad svých rodičů k rozhodnutí kam po střední škole a 72 % žáků využívá jejich rad zčásti. Pouze 8 % žáků rady rodičů nevyužívá vůbec. Zbývající žáci buď informace od rodičů nedostali, nebo nedokázali na otázku zodpovědět.

Úloha rodičů je při zprostředkování kariérových informací nenahraditelná, neboť potomkům v každodenní komunikaci zprostředkovávají své životní zkušenosti, znalosti vzdělávacího systému a světa práce. Na druhé straně je diskutabilní objektivita poskytovaných informací, neboť někteří rodiče nemají informace aktuální, případně jsou informace předávané žákům rodiči filtrovány na základě subjektivních hledisek.

Navzdory důkazům o významném vlivu rodiny víme o roli rodičů v kariérovém vývoji a rozhodování adolescentů stále velmi málo (Bryantová, Zvonkovicová, Reynoldsová, 2006) a nálezy výzkumů jsou v této oblasti mnohdy nejednotné. Významnou otázkou proto je, jak rodiče působí na průběh rozhodování při přechodu mezi vzdělávacími stupni nebo na trh práce a ovlivňují konečné rozhodnutí.

Informace poskytnuté vzdělávací institucí, na niž se žák po střední škole hlásí

Na třetím místě jsou žáky kladně hodnoceny informace poskytnuté školou, kam se chtějí hlásit ($M = 1,89$). Vzhledem k této skutečnosti se z pohledu kariérového rozhodování žáků jeví jako velice významné veletrhy škol a dny

otevřených dveří na školách. Veletrhy škol umožňují první kontakt uchazeče o studium s potenciálními vzdělávacími institucemi. Návštěva veletrhu škol obvykle motivuje žáky k vyhledávání specifických informací o školách z různých informačních zdrojů. Pro některé absolventy středních škol z menších měst jsou však veletrhy obtížně dostupné. Vedle veletrhů jsou významným zdrojem informací dny otevřených dveří na školách, které jsou výběrové a představují jedinečnou příležitost, jak se žáci mohou osobně seznámit s prostředím a atmosférou školy, pedagogickým sborem, dozvědět se konkrétní informace o preferované vzdělávací instituci, podmínkách studia, přijímacím řízení, míře selektivity školy, vzdělávacích/studijních programech, oborech aj.

Spolužáci a kamarádi

Zdrojem informací, který se umístil na čtvrtém místě, jsou spolužáci a kamarádi ($M = 2,07$). Informace poskytnuté kamarády významně pomáhají pouze 17 % žákům. Částečně však pomáhají téměř polovině dotázaných (46 %). Při kariérovém rozhodování úloha kamarádů spočívá především v oblasti poskytování informací. Starší kamarádi, kteří navštěvují nebo dříve navštěvovali školu, na níž si chce žák podat přihlášku, jsou zdrojem specifických informací o dané vzdělávací instituci (srov. Smetáčková, 2005). L. Beinke (2006) v souvislosti s působením vrstevníků upozorňuje na možný přenos zkraslených informací. Zároveň zdůrazňuje pozitivní vliv vrstevníků při stabilizaci emocí žáků v období nejistoty, které je s kariérovým rozhodováním spojeno.

Pro dnešní generaci, nazývanou jako počítačová generace, představují běžnou součást jejich všedního života nová média a internet. U respondentů jsme při analýze sociálních vlivů působících na volbu další vzdělávací a profesní dráhy zjišťovali, jaký vliv na jejich rozhodování mají kamarádi, s nimiž komunikaci udržují prostřednictvím sociálních sítí (např. Facebook, Google+, Myspace, Twitter aj.). Ukazuje se, že kamarádi ze sociálních sítí nemají na rozhodování o škole v téměř 87 % žádný vliv. Žáci jsou stále ovlivňováni spíše kamarády, s nimiž jsou v přímé interakci, než kamarády ze sociálních sítí ($OR = 9,409$; $p < 0,000$). V budoucích výzkumech orientovaných na kariérové rozhodování žáků středních škol považujeme za významné zaměřit pozornost na zhodnocení informační úlohy sociálních sítí. Jedná se o oblast, která prozatím nebyla dostatečně empiricky probádaná.

Učitelé a instituce kariérového poradenství

Diskutovanou otázkou v rámci kariérového rozhodování žáků je úloha učitelů a kariérových poradců. Několik výzkumů realizovaných v anglo-

-americké oblasti zdůraznilo marginální roli učitelů (Harris, 1992), kariérových poradců (Lawrence, 1992) a kariérové výchovy (Bates, 1990).

Studovaná střední škola, jakožto informační zdroj při kariérovém rozhodování, se v pořadí hodnocení efektivity umístila až za spolužáky a kamarády, a to na pátém místě ($M = 2,09$). Musíme konstatovat, že zjištěné poznatky o informačním působení školy nejsou příznivé. Do vzdělávacích programů středních odborných škol a středních odborných učilišť byla kariérová výchova integrována *metodickým pokynem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k zařazení učiva Úvodu do světa práce do vzdělávacích programů středních škol* již v roce 2000. V současné době je do Rámcových vzdělávacích programů pro odborné vzdělávání zařazeno průřezové téma Člověk a svět práce. Povinná implementace průřezového tématu do školních vzdělávacích programů by měla zajistit adekvátní přípravu na kariérové rozhodování celé populace žáků odborně orientovaných středních škol. Jeho podstata spočívá v osvojování nejdůležitějších znalostí a dovedností souvisejících s uplatněním ve světě práce a vybavování žáků kompetencemi, které by jim měly pomoci při rozhodování o další profesní a vzdělávací orientaci, při vstupu na trh práce a při uplatňování pracovních práv (srov. Kašparová et al., 2008).

Naše empirické poznatky svědčí o tom, že kariérová výchova na středních školách je z pohledu žáků vnímána jako neuspokojivá. Při plánování a realizaci kurikula je nezbytné respektovat procesuálně orientované teorie kariérového vývoje. Rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze není událostí, která nastává v jednom daném okamžiku života jedince, ale představuje dynamický sekvenční proces, sestávající z množství vzájemně propojených kroků, probíhající v delším časovém úseku (srov. Vendel, 2008; Super, 1979). U většiny žáků nejde o jeden velký rozhodující akt volby, ale místo toho se vyvíjí skrze množství dílčích rozhodování (srov. Hlaďo, 2010a). Při začleňování průřezového tématu Člověk a svět práce do školních vzdělávacích programů je třeba si uvědomit, že se nejedná o jednorázové téma, ale že je žádoucí věnovat mu pozornost systematicky po celou dobu vyššího sekundárního vzdělávání. Vedle výuky průřezového tématu Člověk a svět práce poskytují dostatek prostoru pro kvalitní působení ze strany pedagogů všechny vyučovací předměty. Učitelé v nich mohou systematicky rozvíjet zájem žáků o obor, poskytovat kvalifikované informace o oborech vzdělání, náplni a perspektivách jednotlivých profesí (Friedmann, 2011).

Získaná data rovněž poukazují na velmi nízké hodnocení užitečnosti informací poskytnutých v rámci kariérového poradenství Informačními a poradenskými středisky při úřadu práce ($M = 2,61$) a pedagogicko-psychologickými poradnami ($M = 2,78$). Z popisné statistiky plyne, že Informační a poradenské středisko při úřadu práce neposkytlo při kariéro-

vém rozhodování informace více než polovině (59 %) žáků a pedagogicko-psychologická poradna více než dvěma třetinám (64 %) žáků. Příčiny zjištěného stavu vidíme v nedostatečném povědomí žáků o informačních a poradenských možnostech obou institucí, malých nebo negativních zkušenostech s jejich využíváním a nevyhovující dostupnosti. Jako naléhavý úkol se jeví zvýšení informovanosti žáků a jejich zákonných zástupců o těchto poradenských institucích a poskytovaných službách.

Informace významné pro kariérové rozhodování

V dotazníku jsme u žáků zjišťovali, které informace považují pro kariérové rozhodování za důležité. Respondenti měli u devatenácti nabídnutých kategorií na čtyřbodové alfanumerické škále vybrat, zdali by dané informace při svém rozhodování o další vzdělávací či profesní dráze rozhodně využili, spíše využili, spíše nevyužili, nebo rozhodně nevyužili. Dále měli možnost své odpovědi doplnit o jiné druhy informací, které ze svého subjektivního hlediska považují pro kariérové rozhodování za důležité (viz tab. 3).

Na základě koeficientu hodnocení považují žáci za nejdůležitější informace o *možnosti uplatnění v zaměstnáních* ($M = 1,38$). Tyto informace poskytují profily absolventa, které obsahují údaje o odborných a osobnostních kvalitách absolventa a pracovních činnostech, pro něž je v průběhu studia připravován. Profil absolventa mj. zahrnuje popis uplatnění absolventa v praxi, tedy výčet typických pracovních činností, pozic či povolání. Podle J. Kašparové et al. (2008) plní informační funkci uvnitř i vně školského systému. To znamená jak na vstupu (pro žáky a jejich rodiče při volbě vzdělávací dráhy), tak na výstupu (pro zaměstnavatelskou oblast, volbu navazujícího vzdělávání nebo zaměstnání). Informace o možnostech uplatnění v zaměstnáních by pro své rozhodování pravděpodobně využilo 90 % a nevyužilo pouze 10 % dotázaných žáků.

Neméně důležité jsou informace o **náročnosti studia** ($M = 1,44$). Hodnocení náročnosti studia je při kariérovém rozhodování významným kritériem (srov. Trhlíková, Vojtěch, Úlovcová, 2008b). Podle R. Boudona (2001 in Keller, Tvrdý, 2008) jsou žáci ve svém rozhodování determinováni sociálním postavením, což vede k tomu, že studenti z nižších sociálních vrstev méně riskují a dávají přednost méně náročným studijním cestám, zatímco studenti s materiálně silnějším zázemím si mohou dovolit více riskovat a volit náročnější vzdělávací dráhy. Dalším empirickým poznatkem je, že absence informací v této oblasti může vést ke strachu z náročnosti některých technických a přírodovědných oborů. Studenti se obávají striktního režimu na takto zaměřených vysokých školách, nedostatku volného času a náročných zkoušek,

Tabulka 3

Informace nezbytné pro kariérové rozhodování

Informace pro kariérové rozhodování	Odpovědi (v %)				Koefficient hodnocení (<i>M</i>)	Pořadí hodnocení
	Rozhodně bych využil	Spíše bych využil	Spíše bych nevyužil	Rozhodně bych nevyužil		
Možnosti uplatnění (v zaměstnáních)	62,7	27,1	6,6	3,5	1,38	1.
Náročnost studia	60,2	28,0	6,8	4,9	1,44	2.
Obsah studia	62,6	27,8	4,5	5,2	1,44	2.
Obsah profesí (povolání)	50,8	37,9	8,6	2,6	1,47	3.
Šance uspět na zvolené škole v přijímacím řízení	55,5	31,1	8,2	5,2	1,47	3.
Příjmy v povoláních	47,3	38,8	10,4	3,5	1,50	4.
Potřeby zaměstnavatelů	35,2	39,0	21,6	4,2	1,52	5.
Nezaměstnanost absolventů škol	36,1	36,8	20,4	6,7	1,57	6.
Spokojenost absolventů v zaměstnání	36,9	35,5	20,2	7,3	1,58	7.
Požadavky na profese	40,3	40,3	13,6	5,9	1,59	8.
Profese aktuálně požadované na trhu práce	38,8	40,2	15,1	5,9	1,59	8.
Faktory úspěšnosti uchazečů o zaměstnání	34,0	39,2	20,3	6,4	1,59	8.
Spokojenost absolventů s vystudovaným oborem	35,4	38,7	19,2	6,6	1,59	8.
Poplatky za studium	44,1	34,4	13,0	8,5	1,61	9.
Názory úřadů práce na uplatnitelnost absolventů	26,4	31,8	31,4	10,4	1,64	10.
Důvody zájmu uchazečů o obor	25,1	38,9	27,3	8,8	1,66	11.
Míra selektivity VŠ při přijímání uchazečů	36,5	36,9	15,3	11,3	1,72	12.
Možnosti studia v zahraničí	23,5	23,3	33,3	20,0	1,84	13.
Ubytovací možnosti školy	23,4	27,2	30,5	18,9	1,84	13.

Zdroj: Data Národního ústavu pro vzdělávání (vlastní výpočty)

kteří pokud nebudou včas složeni, mohou vést k rychlému ukončení studia (Důvody, 2009, s. 18).

Při volbě další vzdělávací dráhy, ať již na úrovni studijního oboru či konkrétní vzdělávací instituce, se uchazeči o nástavbové studium nebo studium v terciárním vzdělávání seznamují s **obsahem studia**, tj. s formálním a neformálním kurikulem školy. Informace o obsahu studia se společně s informacemi o náročnosti studia umístily v pořadí na druhém místě ($M = 1,44$).

Z agregovaných odpovědí se ukazuje, že více než 90 % respondentů informace o obsahu studia potřebuje a při svém rozhodování by je pravděpodobně využilo.

Pokud bychom měli tuto kategorii podrobněji specifikovat, jde o informace o struktuře studijních plánů, sylabech studijních předmětů, jejich časové dotaci, diferenciaci výuky v podobě nabídky povinně-volitelných a volitelných předmětů. Lze předpokládat, že pro žáky je podstatná zejména skladba studijních předmětů, neboť je kategorizují na oblíbené a neoblíbené, příp. na ty, v nichž jsou úspěšní či neúspěšní (srov. Důvody, 2009; Trhlíková, Vojtěch, Úlovcová, 2008b; Smetáčková, 2005).

Obecně můžeme říci, že proces kariérového rozhodování představuje hledání souladu mezi atributy člověka, atributy světa práce a sféry vzdělávání, tj. sladění individuálních zájmů a možností se společenskými potřebami, obsahem a požadavky povolání (srov. Hlaďo, 2012; Parsons, 2008; Walsh, Osipow, 1995; Holland, 1997). Pro toto rozhodování jsou nezbytné **informace o obsahu profesí** (povolání), což si uvědomují i sami žáci ($M = 1,47$). U této kategorie, která se umístila na třetím místě, jde zejména o informace o attributech charakterizujících obsah práce, tj. vykonávaných pracovních činnostech, používaných pracovních prostředcích, pracovních objektech a prostředí, v němž je práce vykonávána. Jedním z nejvýznamnějších informačních zdrojů o obsahu profesí je *Národní soustava povolání*, která monitoruje a eviduje požadavky na výkon jednotlivých povolání na trhu práce. Katalog Národní soustavy povolání je dostupný z *Integrovaného systému typových pozic* (Integrovaný, 2011), který však více než 81 % žáků nezná (viz tabulka 2). Zde se fakticky projevují nedostatky formálního vzdělávání a značný potenciál neformálního a informálního vzdělávání.

Stejně významně jako informace o obsahu profesí jsou žáky hodnoceny **informace o šancích uspět na zvolené škole v přijímacím řízení** ($M = 1,47$). R. Boudon (2001 in Keller, Tvrdý, 2008) vnímá vzdělávací systém jako trh a chování žáků přirovnává ke konzumentovi. Každá vzdělávací instituce nabízí určitý počet volných míst, po kterých je ze strany uchazečů různě velká poptávka. Žáci se snaží, stejně jako ekonomové, odhadnout vlastní šance na přijetí, popřípadě rizika nepřijetí, spojená s volbou konkrétní školy.

Analýzy dat českého vzdělávacího systému ukazují na existenci poměrně velkých diskrepancí mezi poptávkovou a nabídkovou stranou vyššího sekundárního i terciárního vzdělávání (srov. Münich, Mysliveček, 2006, s. 220; Matějíř, 2006, s. 149; Basl, 2006, s. 344–345). Na školy s vysokou poptávkou tudíž nemohou být přijati všichni uchazeči o studium. Formálním nástrojem vzdělávacích institucí k selekci žáků stále zůstává přijímací řízení, o jehož podobě a podmínkách je vedena odborná i veřejná diskuze. Podle P. Ma-

těžů (2006) skutečnost, že poptávka po vyšším a kvalitním vzdělání vysoce převyšuje nabídku vzdělávacích příležitostí, nutně působí na rozhodování žáků a rodiny, pokud jde o volbu vzdělávací dráhy. „Čím větší je poptávka po vzdělání ve srovnání s nabídkou vzdělávacích příležitostí, tím výrazněji se rodiny v rámci minimalizace rizik z neúspěchu orientují na dosažení dosažitelného“ (s. 149).

Z popisné statistiky jsme zjistili, že při kariérovém rozhodování by žáci dále využili informace o výdělcích v jednotlivých povoláních ($M = 1,50$), o potřebách zaměstnavatelské sféry ($M = 1,52$), nezaměstnanosti absolventů ($M = 1,57$), spokojenosti absolventů středních škol v zaměstnání ($M = 1,58$), požadavcích na jednotlivé profese ($M = 1,59$), o tom, které profese a obory vzdělání zaměstnavatelé aktuálně potřebují ($M = 1,59$), faktorech úspěšnosti uchazečů o zaměstnání ($M = 1,59$), spokojenosti absolventů s vystudovaným oborem ($M = 1,59$) aj.

V českém prostředí jsou informace o uplatnění absolventů škol na trhu práce, jejich nezaměstnanosti, zdali pracují ve svém oboru, co je vede ke zvyšování kvalifikace, jak jsou úspěšní v terciárním vzdělávání, jaké nároky kladou zaměstnavatelé na absolventy škol, jaké změny ve výuce by mohly zlepšit jejich postavení aj. dostupné v četných studiích Národního ústavu pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (více viz Publikace, 2011). Problematická je srozumitelnost těchto publikací pro populaci žáků středních odborných škol a středních odborných učilišť. Díky svému odbornému charakteru jsou určeny spíše pro pedagogy, kteří by měli žáky seznámit s nejvýznamnějšími poznatky ve vyučování průřezového tématu Člověk a svět práce. Národní ústav pro vzdělávání některé výsledky svých studií zprostředkovává v podobě přístupné žákům v *Informačním systému o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA)* (srov. Informační, 2007). Hodnocení internetových zdrojů žáky středních škol ukázalo, že téměř tři čtvrtiny respondentů (73 %) tento informační systém nezná.

Závěr

Při kariérovém rozhodování jsou žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť využívány různé formální i neformální zdroje informací. Z hlediska pomoci jsou žáky nejlépe hodnoceny informace získané z internetu. Poněvadž internet umožňuje nalezení množství informací prakticky z celého světa, problém nastává s obtížným posouzením jejich důvěryhodnosti, kvalifikovanosti, pravdivosti, objektivity a aktuálnosti. První iniciativa by proto měla vždy vycházet ze strany učitelů, kteří by měli ve vyučování

průřezového tématu Člověk a svět práce žákům zprostředkovat ověřené internetové zdroje.

Zjistili jsme, že žáci ve velké míře využívají oficiálních internetových stránek vzdělávacích institucí. Internetové prezentace jsou vizitkou, prostředkem, jímž školy vypovídají široké veřejnosti samy o sobě, a vzájemně se liší množstvím poskytovaných informací, přehledností, podrobností a aktuálností (srov. Mareš, Lukas, 2009). Na základě zjištěných poznatků lze konstatovat, že kvalitní internetové stránky jsou významné nejenom pro racionální kariérové rozhodování žáků, ale mohou být pro školy na všech úrovních jedním z nástrojů pro zvýšení konkurenceschopnosti při získávání uchazečů o studium. Pokud se ze strany žáků či rodičů objevuje kritika tohoto typu informačního zdroje, týká se především přehlednosti internetových stránek, aktuálnosti a podrobnosti prezentovaných informací. Z uvedených důvodů by jim měly vzdělávací instituce věnovat zvýšenou pozornost. Pro rámcové zhodnocení oficiálních internetových stránek doporučujeme středním, vyšším odborným a vysokým školám autoevaluační nástroj – posuzovací arch – vypracovaný J. Lukášem a J. Marešem (2012). Tento nástroj umožňuje posoudit u internetové prezentace školy aktuálnost zveřejněných informací, zda obsahuje základní informace o škole, jestli je forma prezentování vstřícná a srozumitelná uživatelům, zdali splňuje obecnější požadavky kladené na podobu internetových stránek a je v souladu s platnou legislativou.

Výzkumy ukazují, že nejvýznamnějším subjektem při kariérovém rozhodování žáků je rodina (Hlad'o, 2010b). Proces, kterým rodina působí na své potomky, je komplexní a daný mnoha kontextuálními faktory (Whistonová, Kellerová, 2004). V našem výzkumu jsme dospěli k obdobným závěrům jako S. Anderson (2004), podle něhož jsou rodiče nejenom nejčastěji vyhledávanými poradci žáků, ale jsou rovněž považováni za nejefektivnější zdroj informací. Přes postupující emancipaci z vázanosti na rodinu a autoritách mají žáci tendenci obracet se při řešení úkolů spojených s kariérovým rozhodováním na své rodiče. Není to tedy pouze žák, kdo by měl získat informace potřebné pro rozhodování, ale také rodiče. Kromě kariérové výchovy žáků ve školách je třeba klást důraz na osvětu a informační podporu orientovanou na rodiče (srov. Watson, McMahon, 2007).

Partnerem, který disponuje potenciálem pro systematickou práci s rodiči, je především střední škola. Škola by měla rodičům poskytovat nezbytnou informační základnu. Pedagogové a poradenští pracovníci by měli rodiče rovněž důkladně seznamovat, jakým způsobem, jak pravidelně a hluboce připravují žáky na kariérové rozhodování. Jako zcela nezbytné se tudíž ukazuje posilování spolupráce a pravidelné komunikace mezi vzdělávací institucí a rodiči.

Závěrem je třeba zdůraznit, že střední škola zaujímá při přípravě žáků na kariérové rozhodování klíčovou úlohu. Podle H. Úlovcové a J. Strádala (2002) vybavuje žáky kompetencemi pro to, aby dokázali efektivně využít všech dostupných informací, poradenských služeb a dalších zdrojů a aby se podle nich naučili samostatně a zodpovědně rozhodovat. Jenom systematickým působením ze strany školy lze překonat překážky objevující se u žáků v průběhu kariérového rozhodování, kterými jsou mimo jiné nedostatek informací o světě práce, vzdělávacím systému a dostupných alternativách, případně jejich inkonzistence (srov. Hlad'o, 2011).

Literatura

- ANDERSON, S. 2004. *Findings from the Scottish School Leavers Survey: 17 in 2003* [online]. c2004, poslední revize 6. 12. 2004 [cit. 2008-12-03]. Dostupný z WWW: <http://www.scotland.gov.uk/library5/education/17in03-00.asp>.
- BASL, J. 2006. Kdo studuje na vysoké škole? Sociální profil studentů prvních ročníků vysokých škol. In MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., et al. *(Ne)rovnné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, s. 342–364. ISBN 80-200-1400-4.
- BATES, I. 1990. The Politics of Career Education and Guidance: A Case for Scrutiny. *British Journal of Guidance and Counselling*, vol. 18, no. 1, pp. 66–83. ISSN 1469-3534.
- BEINKE, L. 2006. Der Einfluss von Peer Groups auf das Berufswahlverhalten von Jugendlichen. In BLEY, N., RULLMANN, M. (Eds.). *Übergang Schule und Beruf: Aus der Praxis für die Praxis – Region Emscher-Lippe*. Recklinghausen: Wissenswertes für Lehrkräfte und Eltern, S. 249–265. ISBN 978-2-9257-2443-5.
- BRYANT, B., ZVONKOVIC, A. M., REYNOLDS, P. 2006. Parenting in Relation to Child and Adolescent Vocational Development. *Journal of Vocational Behavior*, vol. 69, no. 1, pp. 149–175. ISSN 0001-8791.
- DAVID, M., WEST, A., RIBBENS, J. 1994. *Mother's Intuition? Choosing Secondary Schools*. East Sussex: Falmer Press. 158 p. ISBN 978-0-7507-0286-7.
- Důvody nezájmu žáků o přírodovědné a technické obory: výzkumná zpráva* [online]. c2009, poslední revize 18. 8. 2009 [cit. 2012-05-30]. Dostupný z WWW: http://ipn.msmt.cz/data/uploads/porta1/Duvody_nezajmu_zaku_o_PT0.pdf.
- FOSKETT, N. H., HESKETH, A. J. 1997. Constructing Choice in Contiguous and Parallel Markets: Institutional and School Leavers' Responses to the New Post-16 Marketplace. *Oxford Review of Education*, vol. 23, no. 3, pp. 299–319. ISSN 0305-4985.
- FRIEDMANN, Z. 2011. Profesionální orientace žáků. In STŘELEČ, S. (ed.). *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, s. 165–177. ISBN 978-80-210-5512-4.
- GALINSKY, E. 2000. *Ask the Children: The Breakthrough Study That Reveals How to Succeed at Work and Parenting*. New York: Quill. 416 p. ISBN 978-0-6881-7791-1.
- GATI, I., ASHER, I. 2001. The PIC Model for Career Decision Making: Prescreening, In-Depth Exploration, and Choice. In LEONG, F. T. L., BARAK, A. (Eds.). *Contemporary Models in*

- Vocational Psychology: A Volume in Honor of Samuel H. Osipow*. New Jersey. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 6–54. ISBN 978-0-8058-2666-1.
- HARRIS, S. A. 1992. Career on the Margins? The Position of Career Teachers in Schools'. *British Journal of Sociology of Education*, vol. 13, no. 2, pp. 163–176. ISSN 0142-5692.
- HAYS, S. 2000. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 256 p. ISBN 978-0-3000-7652-3.
- HLAĎO, P. 2010a. Dynamika rozhodování žáků základních škol o další vzdělávací dráze. *Studia paedagogica*, roč. 15, č. 2, s. 87–104. ISSN 1803-7437.
- HLAĎO, P. 2010b. Vliv sociálního okolí na kariérové rozhodování žáků při přechodu do vyššího sekundárního vzdělávání. *Pedagogická orientace*, roč. 20, č. 3, s. 66–81. ISSN 1211-4669.
- HLAĎO, P. 2011. Longitudinal Professional Orientation Program as a Means of Supporting Mental Health. In ŘEHULKA, E. (Ed.). *School and Health 21: Education and Healthcare*. Brno: Masaryk university, pp. 129–140. ISBN 978-80-210-5721-0.
- HLAĎO, P. 2012. *Svět práce: propedeutika pro učitele průřezového tématu Člověk a svět práce na středních odborných školách* [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně. 138 s. ISBN 978-80-7375-606-2. Dostupný z WWW: <http://www.vychova-vzdelavani.cz/svetprace.pdf>
- HOLLAND, J. L. 1997. *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources. 303 p. ISBN 0-919-0727-0.
- Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce* [online]. c2007, poslední revize neuvedena [cit. 2012-06-01]. Dostupný z WWW: <http://www.infoabsolvent.cz>.
- Integrovaný systém typových pozic* [online]. c2001–2011, poslední revize 10. 10. 2011 [cit. 2012-05-31]. Dostupný z WWW: <http://www.istp.cz>.
- KAŠPAROVÁ, J., ET AL. 2008. *Metodika tvorby školních vzdělávacích programů SOŠ a SOU*. Praha: NÚOV. 90 s. ISBN 978-80-85118-12-4.
- KATRŇÁK, T. 2004. *Odsouzení k manuální práci: vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Slon. 190 s. ISBN 80-86429-29-6.
- KELLER, J., TVRDÝ, L. 2008. *Vzdělanostní společnost?: chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: Sociologické nakladatelství. 183 s. ISBN 978-80-86429-78-6.
- KLEŇHOVÁ, M., VOJTĚCH, J. 2011. *Přechod absolventů středních škol do terciárního vzdělávání*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání. 83 s.
- KRÁTKÁ, J. 2010. *Zkušenostní učení prostřednictvím identifikace s fikčními postavami filmů a seriálů*. Brno: Masarykova univerzita. 193 s. ISBN 978-80-210-5249-9.
- KŘÍŽOVÁ, E., et al. 2008. *Přechod absolventů maturitních oborů SOU do praxe a jejich uplatnění na trhu práce: šetření absolventů středního odborného vzdělání s maturitní zkouškou a s odborným výcvikem tří roky od ukončení studia*. Praha: NÚOV. 32 s.
- LAWRENCE, D. 1992. The Career Officer: A Marginalised Member of the Education Family? *School Organisation*, vol. 12, no. 1, pp. 99–111. ISSN 0260-1362.

- LUKAS, J., MAREŠ, J. 2012. *Internetová prezentace školy: posuzovací arch*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. 32 s. ISBN 978-80-87063-58-3. Dostupný z WWW: http://www.nuov.cz/uploads/AE/evaluacni_nastroje/28_Internetova_prezentace_skoly.pdf.
- MAREŠ, J., LUKAS, J. 2009. Internetové prezentace základních škol jako jeden z indikátorů jejich vnitřního sociálního prostředí. *Orbis scholae*, roč. 3, č. 1, s. 63–78. ISSN 1802-4637.
- MATĚJŮ, P. 2006. Představy o životním úspěchu a vzdělanostní aspirace. In MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., et al. *(Ne)rovnné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, s. 147–172. ISBN 80-200-1400-4.
- MÜNICH, D., MYSLIVEČEK, J. 2006. Přechod žáků na střední školy: diskrepance mezi nabídkou a poptávkou a jejich důsledky. In MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., et al. *Nerovnné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, s. 220–246. ISBN 80-200-1400-4.
- PARSONS, F. 2008. *Choosing a Vocation*. Boston: Brousson Press. 176 p. ISBN 978-1-40979-928-3.
- Publikace, Národní ústav pro vzdělávání [online]. c2011, poslední revize neuvedena [cit. 2012-06-01]. Dostupný z WWW: <http://www.nuv.cz/publikace-a-periodika>.
- SMETÁČKOVÁ, I. 2005. *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 233 s.
- SUPER, D. E. 1957. *The Psychology of Careers: An Introduction to Vocational Development*. New York: Harper & Row. 362 p.
- SUPER, D. E. 1979. A Theory of Vocational Development. In WEINRACH, S. G., et al. *Career Counseling: Theoretical and Practical Perspectives*. New York: McGraw-Hill, pp. 144–153. ISBN 978-0-7879-5741-4.
- SUPER, D. E. 1996. A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development. In BROWN, D., et al. *Career Choice and Development*. New York: Jossey-Bass, pp. 197–261. ISBN 0-7879-5741-0.
- ŠTIKAR, J., ET AL. 2003. *Psychologie ve světě práce*. Praha: Karolinum. 461 s. ISBN 80-246-0448-5.
- TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J., ÚLOVCOVÁ, H. 2008a. *Připravenost absolventů středních odborných škol na uplatnění v praxi: srovnání situace absolventů středního odborného vzdělávání s výučním listem, s maturitou i odborným výcvikem a s maturitou tři roky od ukončení studia*. Praha: NÚOV. 32 s.
- TRHLÍKOVÁ, J., VOJTĚCH, J., ÚLOVCOVÁ, H. 2008b. *Rozhodování žáků při volbě vzdělávací cesty a úspěšnost vstupu na trh práce*. Praha: NÚOV. 38 s.
- ÚLOVCOVÁ, H., STRÁDAL, J. 2002. Role školy v procesu volby povolání. In BERNÝ, L., CIPROVÁ, J., MERTIN, V. *Poradce k volbě povolání: pro výchovné poradce a učitele ZŠ*. Praha: Josef Raabe, s. 1–8. ISSN 1801-8440.
- VENDEL, Š. 2008. *Kariérní poradenství*. Praha: Grada, 224 s. ISBN 978-80-247-1731-9.
- WALSH, W. B., OSIPOW, S. H. 1995. *Handbook of Vocational Psychology: Theory, Research, and Practice*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 463 p. ISBN 0-8058-1374-8.
- WALTEROVÁ, E., ET AL. 2009. *Přechod žáků ze základní na střední školu: pohledy z výzkumů*. Brno: Paido. 107 s. ISBN 978-80-7315-179-9.

- WALTEROVÁ, E., GREGER, D., NOVOTNÁ, J. 2009. *Volba střední školy ve vzdělávací dráze žáků*. Brno: Paido, 2009. (rukopis)
- WATSON, M., MCMAHON, M. 2007. Childrens Career Development Learning: A Foundation for Lifelong Career Development. In SKORIKOV, V. B., PATTON, W. (eds.). *Career Development in Childhood and Adolescence*. Rotterdam, Taipei: Sense Publishers, pp. 29–45. ISBN 978-9-0879-0159-2.
- WHISTON, S. C., KELLER, B. K. 2004. The Influence of the Family of Origin on Career Development: A Review and Analysis. *The Counseling Psychologist*, vol. 32, no. 4, pp. 493–568. ISSN 0011-0000.
- WHITE, P. 2007. *Education and Career Choice: A New Model of Decision Making*. New York: Palgrave Macmillan. 220 p. ISBN 978-1-4039-8623-8.
- WISLON, P. M., WILSON, J. R. 1992. Environmental Influences on Adolescent Educational Aspirations: A Logistic Transform Model. *Youth & Society*, vol. 24, no. 1, pp. 52–70. ISSN 0044-118X.

Autor

PhDr. Petr Hladů, Ph.D., Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 5, 613 00 Brno, e-mail: petr.hlado@mendelu.cz